CONSIDERAŢII PRIVIND BILINGVISMUL AROMÂN-ALBANEZ

ASPECTE FONETICE

ELONA ÇEÇE

COMUNITATEA ETNOCULTURALĂ AROMÂNĂ DIN ALBANIA

Aromânii din Albania au fost recunoscuţi oficial ca minoritate etnoculturală de către guvernul Republicii Albania în anul 1999. Parlamentul şi guvernul albanez, pe baza legii nr. 8496, articolele 20 şi 100 din Constituţie, „Pentru ratificarea Convenţiei din cadrul Consiliului Europei", „Pentru protecţia minorităţilor", au hotărât înfiinţarea Comitetului de Stat al Minorităţilor, pentru a încuraja participarea la viaţa publică a persoanelor care aparţin minorităţilor naţionale. În acest Comitet sunt reprezentate cinci minorităţi etnice şi etno-culturale, printre care se află şi minoritatea etnoculturală aromână. Acest Comitet este o instituţie cu statut juridic, sub directa conducere a primului-ministru al Albaniei. Comitetul colaborează cu organele de conducere centrale şi locale pentru rezolvarea diverselor probleme, în interesul persoanelor care aparţin minorităţilor, precum şi cu organizaţii şi instituţii internaţionale de resort.

În Albania, aromânii sunt stabiliţi în zona centrală şi de sud, în special la sud de linia Durrës-Ohrid: la Durrës, Elbasan, Tiranë, Kavajë, Rrogozhinë, Lushnjë, Berat, Fier, Vlorë, Pogradec, Korçë, Gramsh, Ersekë, Përmet, Gjirokastër, Delvinë şi Sarandë. Din informaţiile publicate pe internet, aproximativ 60% din aromânii din Albania trăiesc în Grecia, dar odată cu creşterea nivelului economic al Albaniei, o parte dintre ei au început să se întoarcă în locurile de baştină. La nivelul acestei populaţii se constată abandonarea în masă a idiomului matern.

PARTICULARITĂŢI ALE BILINGVISMULUI AROMÂN–ALBANEZ

În acest articol vom aduce dovezi privitoare la fenomenul de bilingvism din perspectiva sociolingvisticii. Motivaţia de a învăţa şi de a folosi o limbă este un factor important în procesul de învăţare şi perfecţionare a unei limbi. În cazul comunităţii aromâne, constatăm că motivaţia de a învăţa albaneza este mai puternică decât aceea de a folosi dialectul matern. De asemenea, este cunoscut faptul că indivizii aparţinând unei minorităţi etnice se identifică în acelaşi timp şi

FD, XXXII, Bucureşti, 2013, p. 45–53

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

cu populaţia majoritară. Astfel, membrii comunităţii aromâne se identifică şi cu populaţia majoritară albaneză în care s-au integrat. Acest lucru este pus în evidenţă de următoarele două fenomene:

– motivaţia de a învăţa aromâna ca posibilitate de a comunica – posibilitate foarte limitată, aromâna fiind folosită numai în mediul familial şi cel social, în situaţii informale;

– integrarea socială a membrilor comunităţii de aromâni, care au devenit şi vorbitori de limbă albaneză, face ca aceştia să-şi structureze în aşa fel gândirea, sistemul lor de valori, experienţa şi obiceiurile lor ca să se adapteze sistemului cultural al grupului în care s-au integrat.

Aceste două fenomene, văzute atât în sincronie, cât şi în diacronie, sunt condiţionate de o serie de factori. În cazul bilingvismului aromân–albanez, durata contactelor dintre cele două idiomuri este strâns legată de frecvenţa folosirii lor. Având în vedere că luăm în considerare numai vorbirea în aromână, frecvenţa este reprezentată de media orelor de contact în decursul unei săptămâni sau luni. Trebuie să precizăm că această frecvenţă este relativ mică la vorbitorii de vârstă tânără şi la adulţi, iar la batrâni frecvenţa este medie. Bilingvismul aromân–albanez se desfăşoară sub presiunea unor factori ca, de pildă, factorul economic (care presupune cunoaşterea limbii populaţiei majoritare), factorul demografic (care presupune presiunea exercitată de limba vorbită de populaţia majoritară asupra populaţiei minoritare). Nu am constatat alţi factori sociolingvistici, care să condiţioneze păstrarea bilingvismului. Alţi factori care acţionează sunt: puterea administrativă (care are în vedere faptul că, în anumite zone ale Albaniei, reprezentanţii administraţiei publice trebuie să cunoască bine, în afară de limba oficială, şi limba minoritară, ca în cazul minorităţii greceşti şi a celei macedonene din Albania), condiţiile istorice (legate de trecutul istoric ale acestor zone), puterea culturală (avem în vedere contactul dintre cele două culturi), politică (avem în vedere folosirea limbii majoritare încurajată de împrejurările politice) şi cea religioasă (care presupune învăţarea unei limbi din motive religioase). În final, dorim să subliniem faptul ca aromâna este folosită îndeosebi în conversaţii cu o tematică limitată, legată în special de viaţa de familie.

Bilingvismul implică folosirea alternativă a aromânei şi a albanezei. Prin urmare, în acest caz intervin funcţiile fiecăruia dintre cele două idiomuri, precum şi nivelul la care vorbitorii stăpânesc cele două idiomuri. Din constatările noastre reiese că procentul şi proporţia alternării se schimbă în mod considerabil la acelaşi individ în funcţie de tema discuţiei, de persoana căreia i se adresează şi de situaţia în care se găseşte. Am ajuns la aceste concluzii folosind datele puse la dispoziţie de descrierea articulării sunetelor şi de descrierea acustică a vocalelor şi consoanelor în albaneză, care au fost analizate cu ajutorul programului „Praat". Pentru fenomenele fonetice constatate, inexiste în limba standard, am recurs la dialecte. În cazul aromânei am folosit un corpus de texte înregistrate în zona Korçë (Corcea) de la vorbitori reprezentând toate categoriile de vârstă.

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

AROMÂNII DIN SUDUL ALBANIEI, ÎN CALITATE DE COMUNITATE LINGVISTICĂ

Membrii acestei comunităţi spun că vorbesc *vllaçe* (vllahče), cuvânt în care consoana *h* nu se pronunţă, ca în dialectul tosc, iar sufixul *-çe* ajută la derivarea cuvintelor în albaneză.

În studiul nostru ne propunem să punem în evidenţă inventarul şi particularităţile fonemelor, locul pe care acestea îl ocupă în sistem şi opoziţiile pe care le formează, precum şi să analizăm funcţiile fonemelor, care sunt strict legate de schimbarea/alternanţa acestora în anumite condiţii fonetice. Abordarea va fi făcută din perspectivă sociolingvistică, ceea ce implică faptul că analiza particularităţilor fonologice a luat în calcul factorul vârstă (am anchetat vorbitori aparţinând celor trei grupe de vârstă – tineri, adulţi şi bătrâni). În acest studiu comparativ, am ales grupe de vorbitori cu o competenţă lingvistică medie, care stăpânesc, pe lângă dialectul tosc, şi varianta standard a limbii albaneze.

INVENTARUL FONEMELOR VOCALICE

Din punct de vedere dialectal, seria vocalelor accentuate se prezintă după cum urmează. În albaneza din sudul Albaniei întâlnim un inventar de şapte vocale scurte (Myzeqe, Mallakastër, Vlorë, Berat, Skrapar, Pogradec, Gora, Korçë, Devoll, Kolonjë, Përmet, Lushnjë): ĭ, y, ĕ, ë, ŏ, ă, ŭ. Un inventar mai mic prezintă albaneza vorbită în zona oraşului Girokastër (şi împrejurimi), precum şi în zona Delvinë. Acest inventar cuprinde şase vocale scurte. Lipseşte vocala y: ĭ, ĕ, ë, ŏ, ă, ŭ. Acelaşi inventar corespunzător zonelor geografice mai sus menţionate avem şi pentru vocalele lungi.

În albaneza standard nu există opoziţia vocale lungi/vocale scurte. De asemenea, în albaneza din sudul Albaniei nu există vocale nazale. Această situaţie concordă cu cea din dialectul aromân.

Clasificarea vocalelor, pe baza sistemului particularităţilor articulatorii al lui Trubetzkoy, are o tradiţie de jumătate de secol în studiile de fonetică şi fonologie albaneză. Tiparele acestui sistem sunt în general pozitive, adică tipare articulatorii, singurul tipar negativ fiind cel nerotunjit.

Vocale	anterioară	mixă/ mijlocie	posterioară	deschisă	semiînshisă	închisă	rotunjită	nerotunjită
i	+					+		+
y	+					+	+	
u			+			+	+	
o			+		+		+	
e	+				+			+
ë		+			+			+
a			+	+				+

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

O clasificarea mai simplă este cea care se bazează pe sistemul tiparelor binare al lui N. Chomsky şi M. Halle. Şi acest sistem se bazează pe tipare articulatorii, ca şi sistemul lui Trubetzkoy, dar se deosebeşte de acesta atât în ceea ce priveşte numărul de tipare, cât şi în conceperea tiparelor ca mărimi cu două valori: una pozitivă (+) şi una negativă (-), ceea ce înseamnă că existența unui tipar este notată cu (+), iar absența lui cu (-). Avantajul acestui sistem pentru limba albaneză este că pentru caracterizarea fonemelor vocalice ale limbii albaneze standard sunt suficiente cinci tipare binare [±înaltă], [±joasă], [±posterioară], [±anterioară], [±rotunjită], deci trei tipare mai puțin față de sistemul lui Trubetzkoy:

Vocale	u	o	y	i	e	ë	a
[±înaltă]	+	–	+	+	–	–	–
[±joasă]	–	–	–	–	–	–	+
[±posterioară]	+	+	–	–	–	–	+
[±anterioară]	–	–	+	+	+	–	–
[±rotunjită]	+	+	+	–	–	–	–

PARTICULARITĂȚI ALE FONEMELOR VOCALICE

Fonemul |**a**| în aromână este realizat ca o vocală joasă, mijlocie. Ea poate fi accentuată în trei poziții posibile: la început de cuvânt (*ármu*), la mijloc (*grási*) sau la sfârşit (*imná*), precum şi neaccentuată, la început de cuvânt (*arúc*), la mijloc (*paştámal*) sau la sfârşit (*cápra*). În albaneza standard, fonemul |**a**| este realizat ca o vocală deschisă, nerotunjită, posterioară. Această vocală apare accentuată în trei poziții posibile: în poziție inițială, de exemplu *ár, álpe, árrë, árë, ájër*; în cuvinte monosilabice*: ah, cap, caj, çam* etc.; la mijloc de cuvânt: *matánë, argát,* dar şi în cuvinte compuse sau derivate, în care |**a**| este accentuat, ca în exemplele următoare: *nënëmádhe, njëfáre* etc.; la sfârşit de cuvânt, în silabă închisă: *përkráh, qelqurinát*, precum şi în cuvintele *qerratá, belá, xhaxhá, bakllavá* (cuvinte împrumutate din turcă şi care şi-au păstrat accentul pe silaba finală). În aceleaşi poziții apare şi când este neaccentuată: *amtar, aparat, arsim, brendazi, gusha, thembra*.

În aromână, înaintea consonantelor nazale, fonemul |**a**| capătă un timbru nazal, ca de exemplu în cuvintele: *an, ĉilimán etc.* Acest fenomen apare şi în albaneza vorbită de aceşti bilingvi, dar nu numai în silabe închise, ca de exemplu în prununțarea cuvintelor *mángët, ranishtë.* Un fenomen similar are loc şi în dialectul gheg din nord, în care vocalele accentuate aflate înaintea consoanelor nazale **m, n, nj** capătă timbru nazal.

Având în vedere că în limba albaneză vocala |**a**| este joasă, vorbitorii aromâni bilingvi adesea o articulează, când aceasta se află în poziție accentuată, mai anterior, mai concret între **e** şi **a**: [ä]. De exemplu: ar. *săndzi* [sä̆nd̨i], *mănă* [mä̆nă]; alb. *bakër, i çalë, çadër* etc.

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

Fonemul |**e**| în aromână apare ca o vocală mijlocie, anterioară. Apare accentuată în poziţie iniţială (*ési*), la mijloc de cuvânt (*nvésti*) şi în poziţia finală (*halé*). Şi în albaneză acest fonem are aceleaşi caracteristici şi poate apărea în trei poziţii, accentuat şi neaccentuat, de exemplu: *écje, bréndazi, étje* etc. Când folosesc albaneza, vorbitorii aromâni bilingvi realizează acest fonem în aceste condiţii, de exemplu în cuvinte monosilabice: *pe, dre, fe*, dar şi în cuvinte împrumutate din turcă *xhadè, bahçè* (care pot primi accentul şi pe prima silabă, potrivit regulilor de accentuare din albaneză). Ca şi vorbitorii de limbă albaneză standard, bilingvii aromâni pronunţă acest fonem deschis, în silabă deschisă şi accentuată. De exemplu: *pe* [pɛ], *dhè* [dhɛ], *fre* [frɛ].

În dialectul tosc, vocala **e** neaccentuată, în vecinătatea consoanelor nazale **m, n, nj**, este înlocuită de **ë**, de exemplu *pë, drë, zëmër, thëmbër, vënd, shënjë* etc. Fac excepţie aici graiurile din Korçë, Pogradec, Devoll. Acest fenomen apare facultativ la adulţi şi tineri bilingvi, în schimb bătrânii, în general, nu prezintă această tendinţă.

Fonemul |**ë**| nu se realizează ca [ə] în aromână. În albaneză fonemul |**ë**| se realizează prin intermediul unei vocale mijlocii, nerotunjite şi mixe. În acest caz, aromânii bilingvi nu articulează această vocală ca fiind pe jumătate închisă, aşa cum este ea descrisă în limba albaneză, ci ca pe o vocală anterioară, mai ales când se află înaintea oclusivelor alveo-dentale /t/ (*fëmijet, mëtoj*), /d/ (*mëdyshje, medalje*). Şi africatele alveolare /c/ (*pesëcepësh*), /x/ (*xixë, xec*) influenţează în articularea anterioară a acestei vocale. Acest fenomen poate fi sesizat şi la vorbitorii de limbă albaneză standard.

În varianta dialectală, vocala **ë,** la sfârşit de cuvânt, precum şi în silabă deschisă se aude în puţine graiuri din sud-estul Albaniei, în timp ce necontractarea ei (fenomenul de a nu-i micşora din intensitate) este specific vorbitorilor bilingvi aromâni.

Fonemul |**i**| în aromână se prezintă ca o vocală închisă, anterioară, nerotunjită. Aceasta se realizează atât în poziţie accentuată, cât şi în poziţie neaccentuată în cuvânt, în cele trei poziţii (la început, la mijloc şi la sfârşit de cuvânt), ca în exemplele de mai jos:

– *íntră, ímur, amín, aístă, susí, fudzí*

– *téndi, vinís, işá*

În albaneză, acest fonem, în poziţie accentuată, are aceleaşi tipare şi apare în toate cele trei poziţii:

– *íkër, hírrë, inát, besëlídhje, aníje, déti, beqarí, bashkí, avllí, pjerrësí* etc.

Şi în poziţie neaccentuată apare în trei poziţii, de exemplu:

– la început de cuvânt: *inát*

– în interiorul cuvântului: *incizím*

– la sfârşit de cuvânt: *kunáti.*

În albaneză, fonemul |**i**| apare ca element neaccentuat în diftongii ascendenţi şi discendenţi, ca, de exemplu, în cuvintele *ia dha*, *ndier babai*. În aceşti diftongi, /i/ este realizat ca [j], adică [ja], [ndjerë], [babaj], confundându-se cu varianta-bază a fonemului consonantic /j/. Putem spune că vorbitorii aromâni bilingvi se

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

orientează mai mult după fonemului vocalic |**i**| decât după fonemul consonantic |**j**|, aşa cum se întâmplă în cazul vorbitorilor de limbă albaneză.

Fonemul |**y**| (|ü|) nu există în aromână. În albaneză, acest fonem se realizează printr-o vocală deschisă, rotunjită, anterioară. În variantă dialectală, aşa cum am menţionat mai sus, în graiul oraşului Gjirokastra şi zonele sale, precum şi în zona Delvinei, acest fonem lipseşte. În varianta standard, la comunitatea de aromâni nu se observă deosebirea de lungime, în funcţie de locul în care se află această vocală– în silabă deschisă sau închisă: *dỳ, i dỳtë, sỳ, sỳtë*. Considerăm că, în acest caz, influenţează faptul că vorbitorii aromâni bilingvi, la fel ca vorbitorii de limbă albaneză, nu micşorează în intensitate (nu contrag) vocala neaccentuată, precum şi faptul că vocala |**y**| nu apare niciodată neaccentuată la sfârşit de cuvânt. De asemenea, vrem să subliniem faptul că la aceşti vorbitori aromâni bilingvi, fenomen observat şi la vorbitorii de limbă albaneză, se observă alternarea liberă a acestui fonem cu fonemul |**u**| : *virtut* (în loc de *virtyt*), *trusni* (în loc de *trysni*), *burazer* (în loc de *byrazer*), *musliman* (în loc de *mysliman*).

Fonemul |**o**| în aromână se realizează ca o vocală posterioară, mijlocie, rotunjită. Când este accentuat, acest fonem apare în trei poziţii posibile: la început de cuvânt, în interiorul sau la sfârşitul cuvântului, de exemplu: *óptu, dómnu, acó*. Fonemul |**o**| neaccentuat nu apare în nicio poziţie. În albaneză acesta se realizează atât în poziţie accentuată, cât şi neaccentuată:

– *órë, pilót, përsós, çlodh, kashtór, fol, pickó, punó, horr, lot, loz*

– *kállo, karrocíer, kokorósh, korrózi, monédhë* etc.

Dorim să menţionăm că la aromânii bilingvi, bătrâni, adesea acest fonem prezintă o nuanţă nazală, mai ales când este accentuat, în cele trei poziţii posibile: *órë, langónj, punó*.

În aromână, semivocalele apar în diftongi, precum *a u̯, a i̯, e̯a, i̯a*.

În albaneză mai des apar semivocalele în diftongi, precum *u̯a, u̯e, i̯e*. Deşi, aşa cum se poate observa, nu există vreo asemănare între aromână şi albaneză, am constatat că toţi vorbitorii aromâni bilingvi, indiferent de vârstă, nu întâmpină dificultăţi în realizarea acestor diftongi, care, în dialectul albanez din sud, prezintă unele particularităţi. În cazul diftongului *i̯e*, la vorbitorii aromâni bilingvi se poate observa o rezistenţă la pronunţarea lui ca *je*: *miell* [mjell], *diell* [djellë] sau monoftongarea la *e*, ca, de exemplu, în cazul cuvântului *qiell* [qelli].

INVENTARUL FONEMELOR CONSONANTICE

Albaneza standard are 29 de foneme consonantice:

p	t	c	ç	q	k	
b	d	x	xh	gj	g	h
m	n	nj	lj			
f	th	s	sh			
v	dh	z	zh			
l	ll	r	rr			

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

În varianta dialectală din sud, în dialectul tosc, particularitățile dialectale în ceea ce priveşte consoanele sunt mai mici decât în cazul vocalelor. Dintre graiurile dialectului tosc remarcăm graiul din zona Berat şi împrejurimi, graiul din zona Korçë şi Devoll, care au două foneme consonantice mai puțin în comparație cu alte graiuri aparținând zonei de sud a Albaniei. În aceste două graiuri au ieşit din sistem consoana ***h*** şi consoana puternic vibrantă ***rr***. În graiul din zona Gjirokastër nu există nici fonemul |**ll**|**.** În ceea ce priveşte particularitățile de funcționare a fonemelor consonantice, vom evidenția neutralizarea opoziției de sonoritate, la sfârşit de cuvânt ocurente fiind consoanele surde: *funt (fund), elp (elb), zok (zog), mbleth (mbledh).*

În zona Labëriei, consoana ***q*** alternează cu consoana ***j***, când se află în fața lui ***t***, ***n*** sau ***m*** (*miqtë> mijtë, vdiqën> vdijnë*).

În Gjirokastër, în Libohovë şi în Delvinë, consoana ***ll*** este înlocuită de consoana ***dh***, ca în următoarele exemple: *dhambë* (în loc de *llambë*), *dhafosem* (în loc de *llafosëm*), *dodhap* (în loc de *dollap*). Acest fenomen a fost observat şi de către alți cercetători la bătrâni. Fenomenul invers se poate observa la vorbitorii tineri şi adulți.

PARTICULARITĂȚI ALE FONEMELOR CONSONANTICE ŞI ALE GRUPURILOR DE CONSOANE

Pentru a pune în evidență particularitățile fonemelor consonantice, am ales din inventarul de foneme al aromânei folosirea în poziție inițială a consoanelor ***s, z, š, č***, precum şi grupurile de consoane ***mb, nd***.

În aromână, fonemul |**s**| este realizat ca o consoană surdă, fricativă, alveolară. Aceasta poate apărea la început, la mijloc şi la sfârşit de cuvânt, ca în următoarele exemple: *sári, másini, nviásta, ars.* Fonemul |**z**| este realizat ca o consoană sonoră, fricativă, alveolară. Apare la început şi la mijloc de cuvânt. Nu apare niciodată la sfârşit de cuvânt. De exemplu: *zálă, ázã*.

În albaneză, fonemele consonantice |**s**| şi |**z**| au aceleaşi caracteristici ca şi fonemele echivalente din aromână: |**s**| se foloseşte la început de cuvânt înaintea consoanelor surde, iar |**z**| se foloseşte înaintea consoanelor sonore. Aceste două consoane se deosebesc una de cealaltă doar prin tiparul (caracteristica) sonorității. Următoarele perechi de cuvinte din albaneză demonstrează această caracteristică: *sfilit/zvarit, spërkat/zbavit, sqepar/zgjedh.*

În aromână, fonemul |**č**| este realizat ca o consoană surdă, africată, alveolo-palatală, care poate apărea la început, la mijloc sau la sfârşit de cuvânt, ca în exemplele următoare *čoc, fičór, ič*.

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

În albaneză, acest fonem consonantic apare la început de cuvânt, cu câteva excepţii, când apare înaintea consoanelor sonante sau înaintea unor vocale, ca în exemplele: *çlodhem, çmallem, çngatërroj, çorganizoj.*

În toate aceste cazuri am observat că vorbitorii aromâni bilingvi, în general, rostesc aceste consoane direct, la început de cuvânt. În anumite ocazii, în mod facultativ, se observă folosirea de către vorbitorii aromâni bilingvi a fonemului |**x**| (|**dz**| în scrierea românească) în locul lui |**z**|, ca în exemplele următoare: *xbres* (în loc de *zbres*), *xbath* (în loc de *zbath*), precum şi realizarea fonemului |**s**| cu o tendinţă alveolo-palatală.

În albaneză, în afară de aceste foneme care prezintă caracteristici similare cu cele din aromână, există şi fonemul consonantic |**zh**| (|**j**| în scrierea românească), realizat ca o consoană fricativă, alveolo-palatală, sonoră. Acest aspect se observă în variantă dialectală, în vorbirea bătrânilor, care, câteodată, în mod facultativ, folosesc în mod greşit fonemul |**sh**|, articulat ceva mai sonor, în loc de |**zh**|. Dorim să subliniem faptul că acest fenomen se observă în special la femei.

Fonemul |**h**| în aromână este realizat ca o consoană fricativă velară surdă, la început, la mijloc de cuvânt (*hári, ahtári*) şi, rar, la sfârşit de cuvânt (*zădúh*). Acest fonem, în vorbirea bilingvilor aromâni, datorită faptului că în dialectul de sud (tosc) nu face parte din grupul fonemelor consonantice, se poate întâmpla să nu apară deloc la început, la mijloc sau la sfârşit de cuvânt. În cazul în care apare totuşi, în special în vorbirea bătrânilor, şi în mod facultativ în vorbirea tinerilor sau a adulţilor, este realizat ca o consoană fricativă, surdă, glotală, ca în exemplele următoare: *hije, hedh, krahët, lahem, gjah, krah etc*.

În final, ne vom opri asupra pronunţării fonemului |**r**| (vibrant, sonor) şi a fonemului |**rr**| (puternic vibrant, sonor). Fonemul |**r**| în aromână apare ca o consoană vibrantă, sonoră, alveolară, care poate apărea la început, la mijloc şi la sfârşit de cuvânt: *róši, aríu, sínur*. În albaneză fonemul se realizează ca palatală. Această diferenţă în articulare face ca această consoană sa fie o caracteristică specifică acestei minorităţi. Mai concret, consoana ***r***, în toate cele trei poziţii posibile, este articulată ma mult ca alveolară, ca de exemplu în cuvintele *raki, regj, lemeri, kukurec, i kaltër, i mësuar* etc. Fonemul |**rr**| aproape că nu este realizat de către vorbitorii bilingvi, indiferent de vârstă. Cazurile în care acest fonem este realizat sunt rare şi facultative.

Grupurile de consoane ***mb, nd***. Dacă facem o comparaţie între aromână şi albaneză, putem evidenţia că în aromână:

– ***nd*** poate apărea la început, la mijloc şi la sfârşit de cuvânt, ca, de exemplu, în cuvintele: *ndărdziá, téndi, cănd*

– ***mb*** apare la început şi la mijloc de cuvânt: *mbet, túmbă*.

În cuvintele albaneze, aceste grupuri de consoane sunt articulate de către vorbitorii aromâni bilingvi fără probleme, în toate cele trei poziţii posibile: *mbaj, kumbull, thumb, nder, endje, end*.

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)

În final, am dori să subliniem că, legat de particularitățile sistemului fonologic albanez al vorbitorilor aromâni bilingvi, pentru ambele variante, cea dialectală şi cea standard, putem afirma că acestea sunt specifice bilingvismului aromân–albanez, fenomen care demonstrează că aceşti vorbitori stăpânesc bine albaneza. De asemenea, se pot stabili cu exactitate situațiile în care vorbitorii aromâni bilingvi folosesc cele două idiomuri separat sau le alternează – în familie, cu prietenii, în situații tranzacționale (albaneza), în interiorul comunității, în situații informale (aromâna).

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

Gr. Brâncuş, *Atlasul dialectal al limbii albaneze. Elemente comune cu româna*, în „Fonetică şi dialectologie", XXXI, 2012, p. 5–19.
E. Çabej, Hyrje në *historinë e gjuhës shqipe. Fonetika historike. Studime gjuhësore*, III, Prishtina, 1976.
J. Gjinari, *Dialektologjia shqiptar*e, Tirana, 1998.
A. Jashari, E. Biba, *Praktikum për drejtshkrimin dhe shenjat e pikësimit*, Korçë, 2005.
R. Memushaj, *Fonetika e shqipes standarde*, Tirana, 2009.
S. Poçi, *Vllehtë. Historia dhe gjuha e tyre*, Tirana, 2009.
Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea. Fonetica. Observații asupra sistemului fonologic*, Bucureşti, Editura Academiei, 1972.
Nicolae Saramandu, *Aromâna*, în *Tratat de dialectologie românească* (ed. V. Rusu), Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1984, p. 423–476.
Gj. Shkurtaj, J. Gjinari, *Dialektologjia e gjuhës shqipe*, Tirana, 2003.
K. Topalli, *Fonetika historike e gjuhës shqipe*, Tirana, 2007.

ABOUT THE BILINGUALISM AROMANIAN–ALBANIAN. FONETICAL ASPECTS

ABSTRACT

Vlachs were officially recognized as ethno-cultural minority by the Albanian executive in 1999. The Albanian parliament and government on the basis of articles 20 and 100 of the Constitution, of the law no. 8496 "For the ratification of the Convent on the framework of the European Council"; "On the protection of minorities", in 2005, decided the creation of the State Committee of Minorities in order to encourage participation of people who belong to these minorities in the public life. Five ethnic and ethno-cultural minorities including Vlachs are included in this Committee. This Committee is a central institution with juridical personality dependent on the Prime Minister. He cooperates with the governmental institutions central and local for different matters concerning people who belong to the minorities and with certain international institutions.

In Albania, Vlachs live in the central and southern part, mainly to the south of the line Durrës-Ohrid in: Durrës, Elbasan, Tiranë, Kavajë, Rrogozhinë, Lushnjë, Berat, Fier, Vlorë, Pogradec, Korcë, Gramsh, Ersekë, Përmet, Gjirokastër, Delvinë and Sarandë. According to the information published on the internet, about 60% of Albanian Vlachs live in Greece but with the increase in the economic level and security of Albania, it has begun the return of a part of them. For this linguistic community it is observed the massive abandonment of the Vlach dialect.

Key words: phonological particularities, phonems inventory, phonems particularities, phonems functions, phonems alternance.

'Fan S. Noli' University
Korçë, Albania

BDD-A15328 © 2013 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:01 UTC)